

Tranzistory

tranzistor – z angl. slova transistor, tj. **transfer resistor**

Bipolární

- NPN
- PNP

Shockley, Brattain a
Bardeen 16.12. 1947

Unipolární (řízené polem)

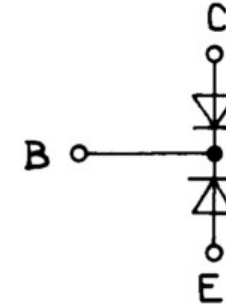
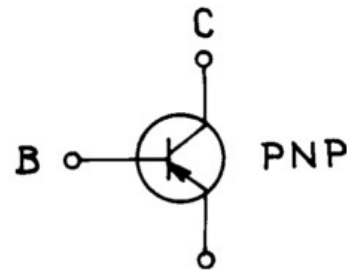
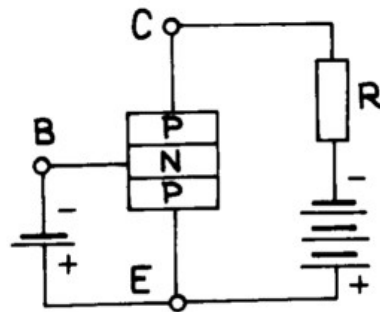
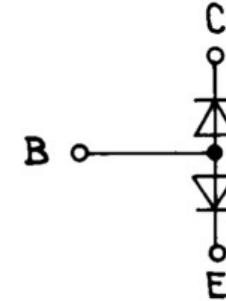
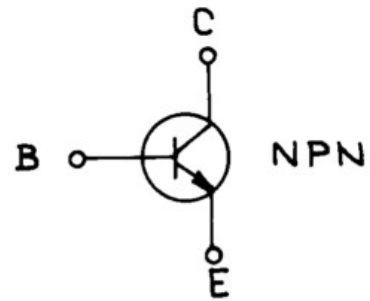
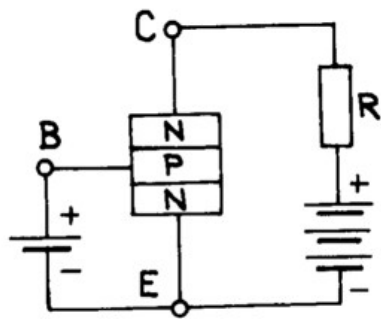
- JFET
- MOS FET

Shockley 1952

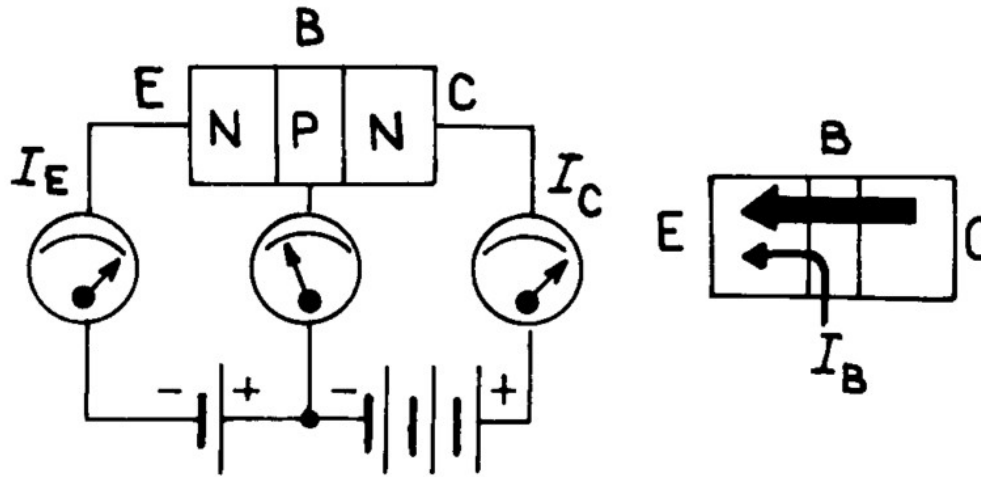
Bipolární tranzistor

bipolární = na přenosu proudu se podílejí elektrony i díry

- tvořen dvěma přechody na jednom zákl. monokrystalu
- emitorový přechod (B-E) obvykle polarizován v prospustném směru, kolektorový přechod (B-C) v závěrném směru

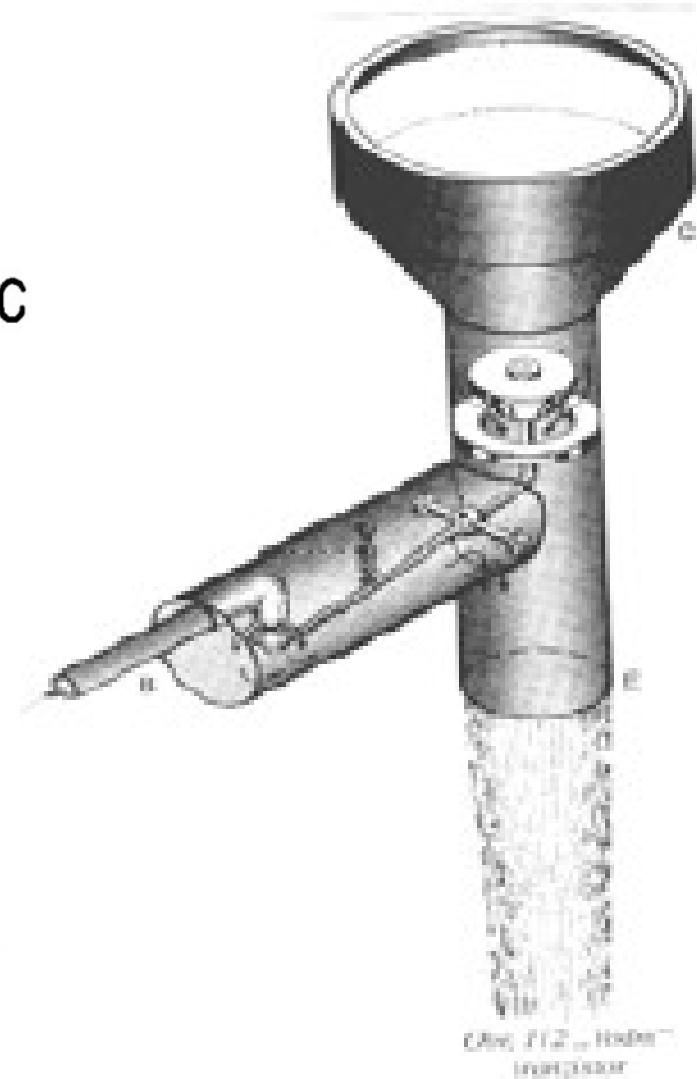
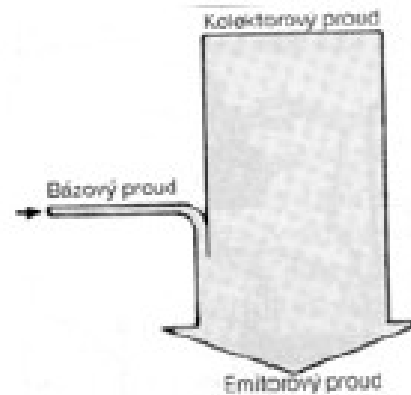

Princip činnosti tranzistoru

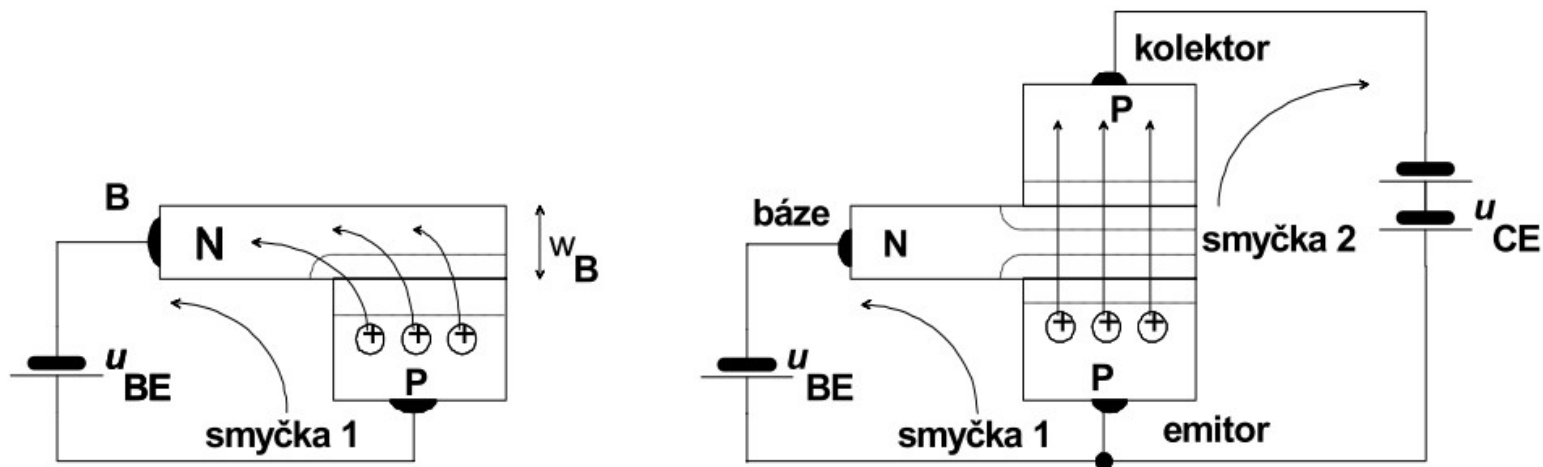

malým proudem báze
ovládán
mnohonásobně větší
proud kolektorem

Vodní přirovnání

Princip činnosti tranzistoru

$$i_E = i_C + i_B$$

Uvažováno: oblast N velmi úzká

oblast P silně dotovaná

PN přechod B-E polarizován v propustném směru

=>

velká injekce děr z emitorové oblasti P (řízeno napětím u_{BE})

oblast báze velmi vzdálena a oblast kolektoru velmi blízko →

díry budou „odsávány“ kolektorovou oblastí P, tzn. proud

smyčky 1 přemístěn do smyčky 2 (stále řízeno napětím u_{BE})

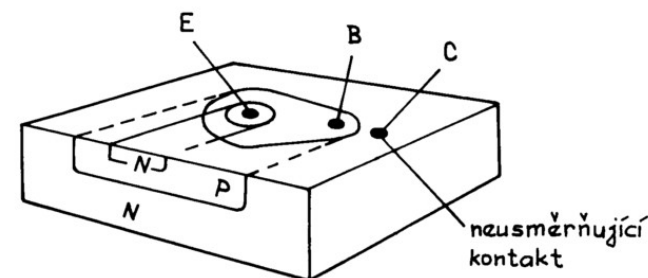
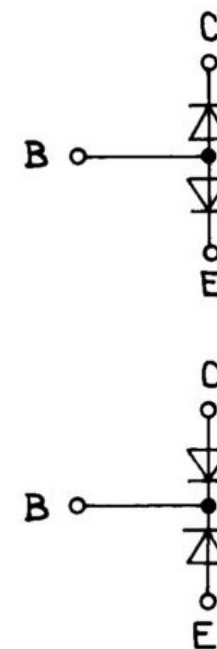
(přechod B-C polarizován v závěrném směru)

Princip činnosti tranzistoru

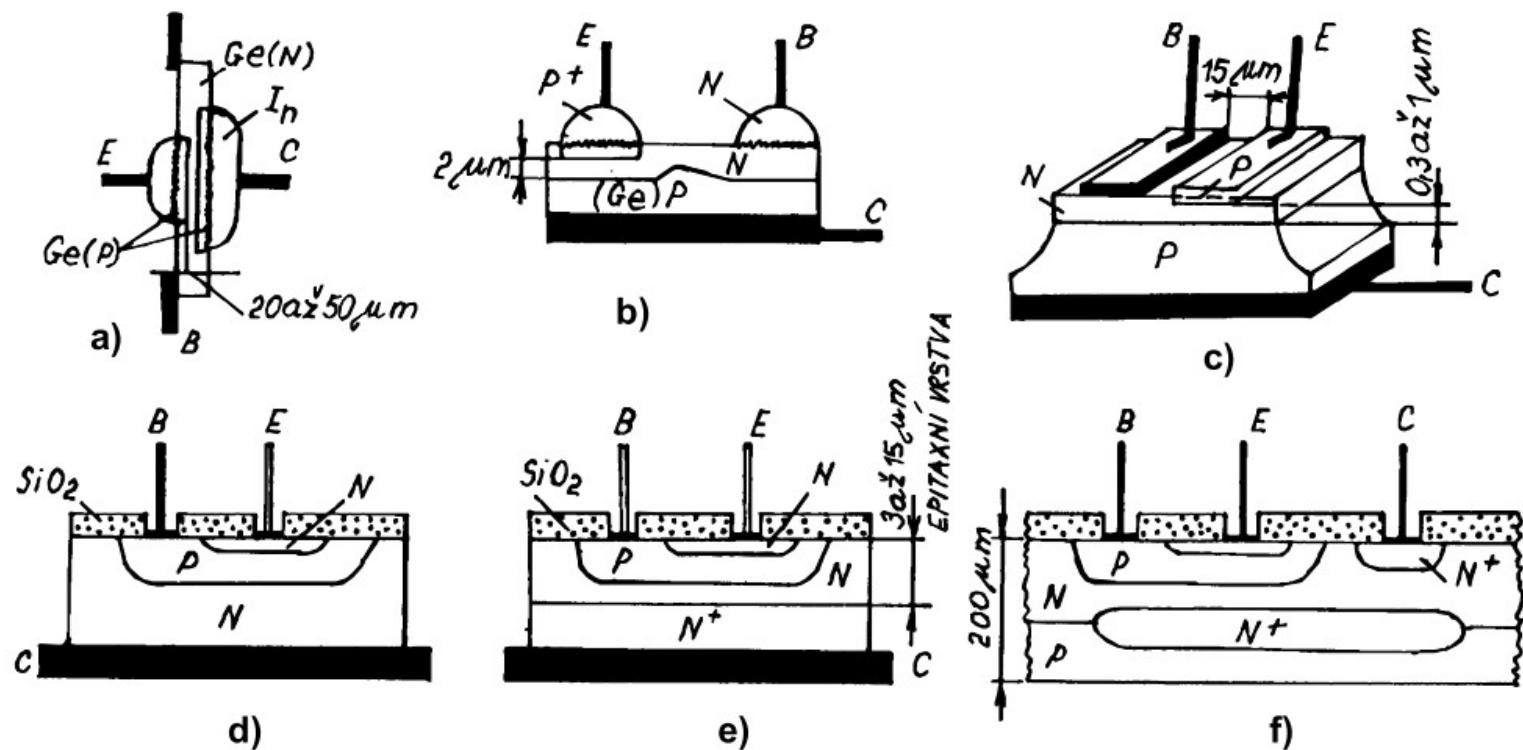
Aby byla zajištěna správná činnost tranzistoru, musí být splněny podmínky:

1. šířka báze je menší než střední difúzní délka minoritních nosičů v bázi
2. kontakt báze je vzdálen o několik středních difúzních délek minoritních nosičů od emitorového přechodu
3. koncentrace příměsí v emitoru je mnohem vyšší (10^2 až 10^4 krát) než koncentrace příměsí v bázi
4. plocha kolektoru je větší než plocha emitoru.

Pozn. Pouhé spojení přechodů dle obrázku nepostačuje pro činnost tranzistoru, avšak lze využít při zkoušení/ověřování tranzistoru (PNP/NPN, dobrý/poškozený,...)

Způsob výroby bipolárního tranzistoru

a) slitinový

b) slitinově difúzní

c) mesa

d) planární difúzní

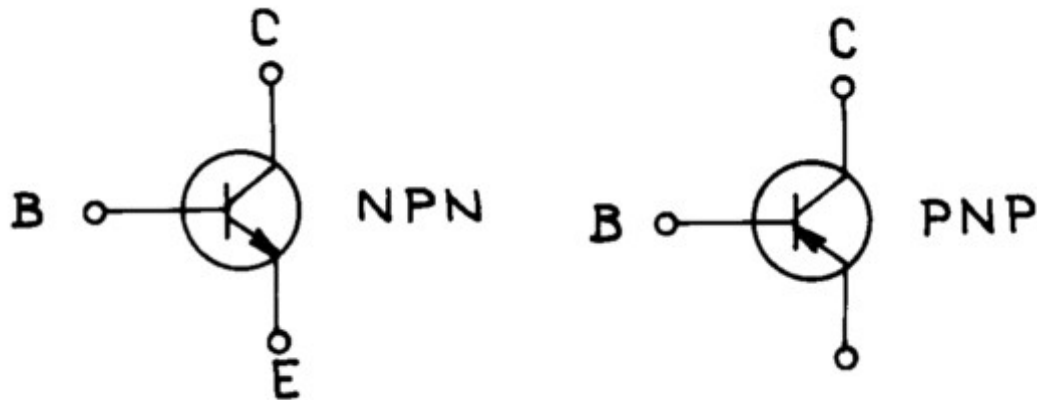
e) planární epitaxní

f) planár. epitax pro IO

Pracovní režimy bipolárního tranzistoru

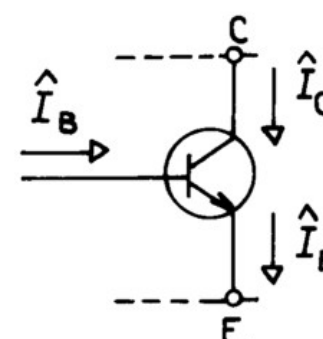
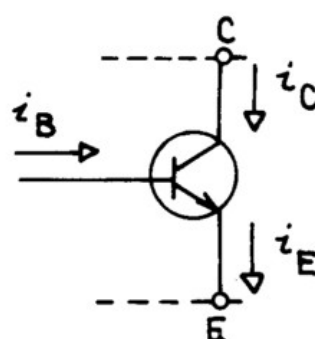
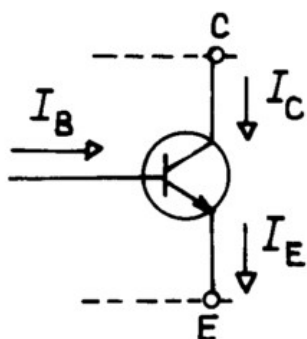
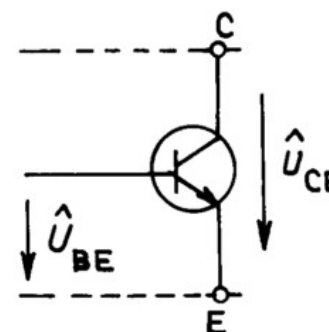
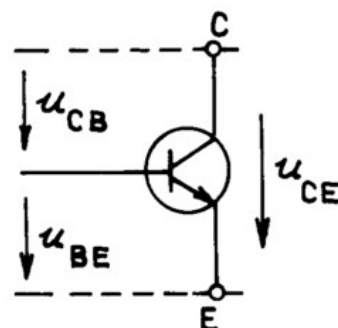
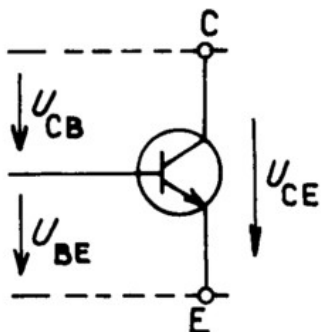
Podle polarity napětí na emitorovém a kolektorovém přechodu se rozlišují režimy:

1. závěrný režim – oba přechody polarizovány v závěrném směru
2. normální aktivní režim – emitorový přechod polarizován v propustném směru, kolektorový v závěrném směru
3. inverzní aktivní režim – emitorový přechod zapojen v závěrném směru, kolektorový v propustném směru (funkce kolektoru a emitoru jsou zaměněny)
4. saturační režim – kolektorový i emitorový přechod jsou polarizovány v propustném směru.

Značení napětí a proudů

(Znázorněno pro zapojení tranzistoru SE)

stejnoseměrné

časově proměnné

komplexní amplitudy

$$I_E = I_C + I_B$$

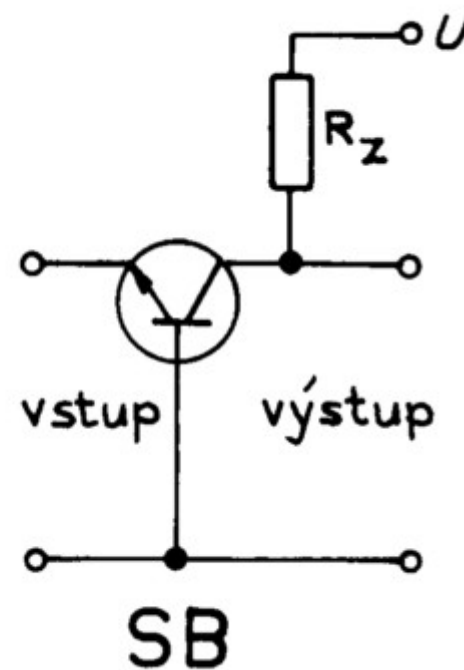
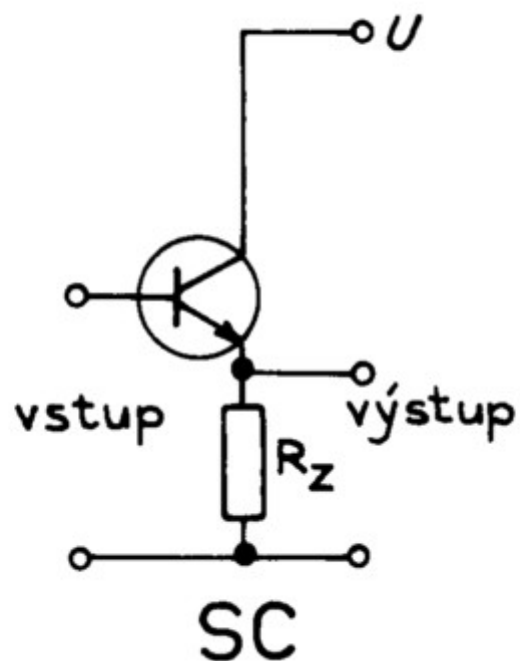
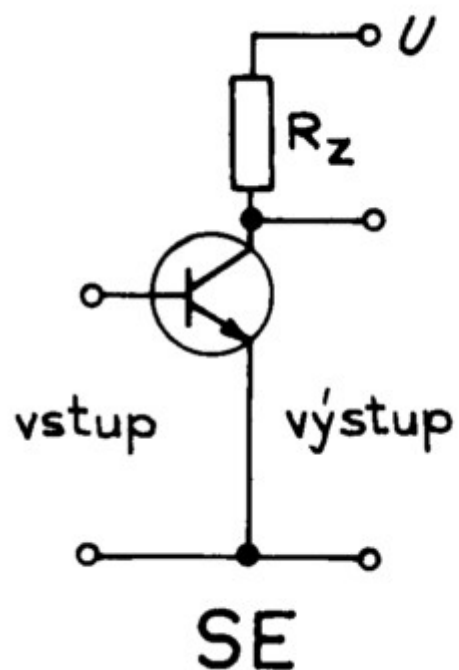
$$U_{CE} = U_{CB} + U_{BE}$$

$$I_C = \beta \cdot I_B \rightarrow I_E = (\beta + 1) \cdot I_B$$

$$U_{BE} \approx 0,6 \text{ V až } 0,7 \text{ V}$$

Zapojení tranzistoru

SE – se společným emitorem

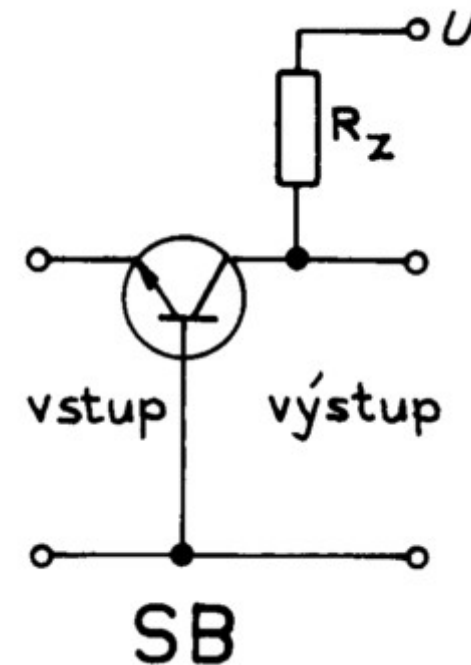
SC – se společným kolektorem

SB – se společnou bází

Zapojení tranzistoru – SB

Vstupní odpor: 10 Ω až 100 Ω
výstupní odpor: 100 k Ω až 1 M Ω
napěťové zesílení: 10 až 100
proudové zesílení: < 1 (0,95 až 0,99)
výkonové zesílení: 10 až 100

- vstupní a výstupní signál ve fázi
- velký mezní kmitočet

proudový zesilovací činitel

$$\alpha = \left. \frac{\Delta i_C}{\Delta i_E} \right|_{u_{CE} = konst.}$$

($\alpha = 0,9$ až $0,9975$)

Zapojení tranzistoru – SC

Vstupní odpor: 10 k Ω až 100 k Ω

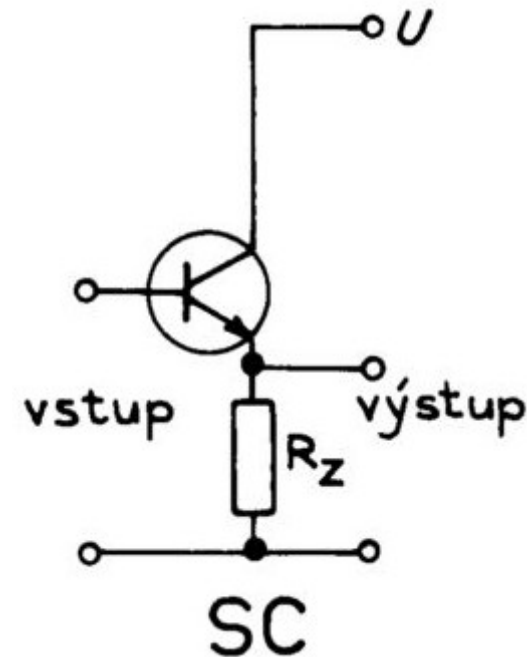
výstupní odpor: 100 Ω až 1 k Ω

napět'ové zesílení: < 1 (0,9 až 0,99)

proudové zesílení: 20 až 400

výkonové zesílení: 10 až 200

- vstupní a výstupní signál ve fázi
- velký vstupní a malý výstupní odpor (vstupní odpor cca $R_{vstup} = \beta \cdot R_Z$)
- označováno také jako napět'ový sledovač

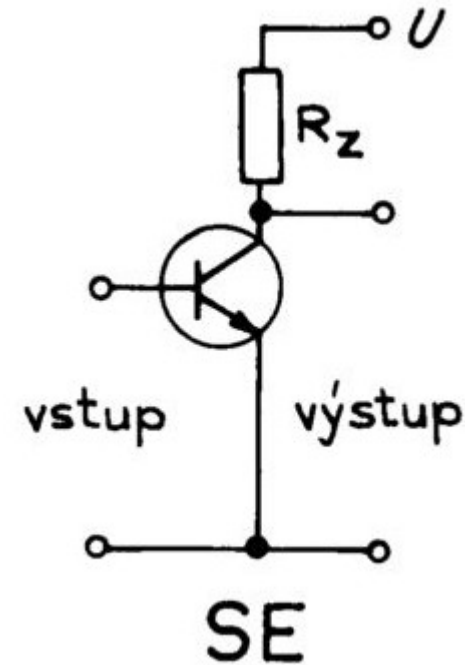
Zapojení tranzistoru – SE

Vstupní odpor: 100 Ω až 1 k Ω
výstupní odpor: 10 k Ω až 100 k Ω
napěťové zesílení: 10 až 100
proudové zesílení: 20 až 400
výkonové zesílení: 200 až 2000

- vstupní a výstupní signál fázově posunut o 180°
- největší zesílení
- nejčastěji používané zapojení

proudový zesilovací činitel

$$\beta = \left. \frac{\Delta i_C}{\Delta i_B} \right|_{u_{CE} = konst.} \quad (\beta = 9 \text{ až } 399)$$

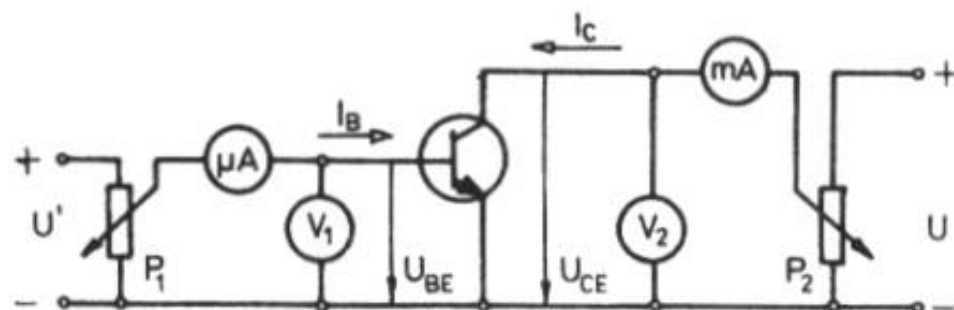
$$\beta = \frac{\alpha}{1 - \alpha}$$

$$\alpha = \frac{\beta}{1 + \beta}$$

Tři základní zapojení tranzistoru

	SE	SC	SB
ZESÍLENÍ			
proudové	20 až 400	20 až 400	0,95 až 0,99
napěťové	10 až 100	0,9 až ,99	10 až 100
výkonové	200 až 2000	10 až 200	10 až 100
ODPOR			
vstupní	100 Ω až 1 k Ω	10 k Ω až 100 k Ω	10 Ω až 100 Ω
výstupní	10 k Ω až 100 k Ω	100 Ω až 1 k Ω	100 k Ω až 1 M Ω
Výhody	největší zesílení	velký vstupní a malý výstupní odpor	nejvyšší mezni kmitočet

Zapojení tranzistoru – SE

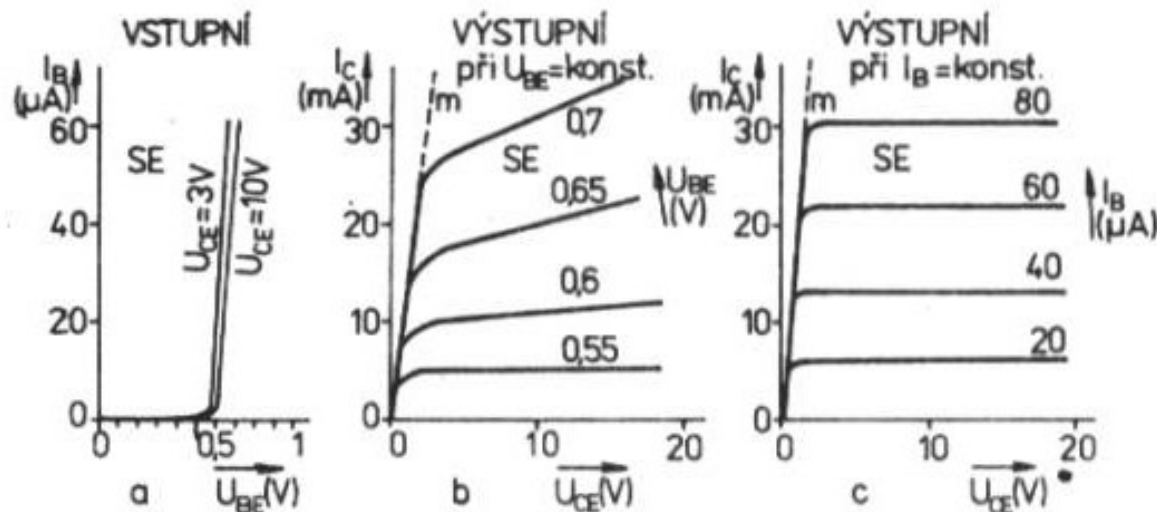
Obr. 100. Měření statických charakteristik tranzistoru se společným emitorem

$$I_C = I_B \cdot \beta$$

Proudové $A_I = \frac{I_C}{I_B} = \beta$

Napěťové $A_V = \frac{U_{out}}{U_{inp}}$

Výkonové $A_P = \frac{U_{out} \cdot I_C}{U_{inp} \cdot I_B}$

Obr. 101. Charakteristiky tranzistoru NPN se společným emitorem

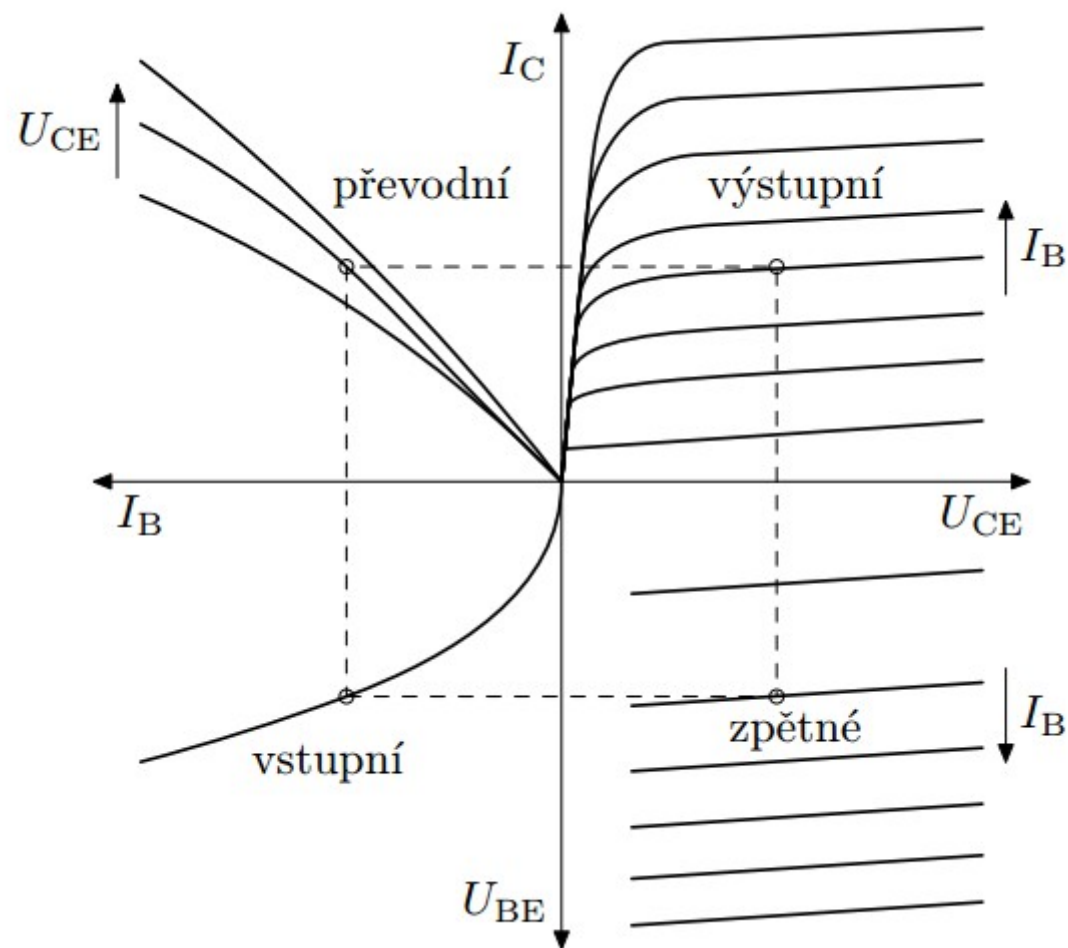
$$A_I (dB) = 20 * \log \frac{I_C}{I_B}$$

$$A_V (dB) = 20 * \log \frac{U_{out}}{U_{inp}}$$

$$A_P (dB) = 10 * \log \frac{U_{out} \cdot I_C}{U_{inp} \cdot I_B}$$

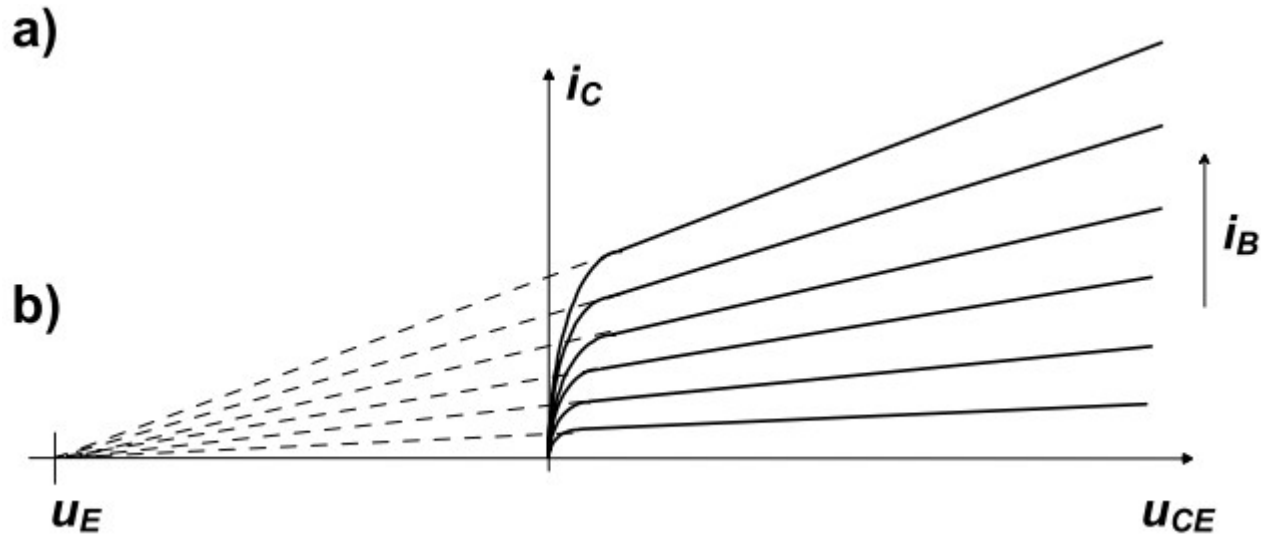
Statická charakteristika bipolárního tranzistoru

(Zapojení tranzistoru SE)

Earlyho jev

Ve výstupních charakteristikách je zřejmé narůstání kolektorového proudu I_C s rostoucím napětím U_{CE} , přičemž velikost bázevého proudu I_B zůstala konstantní

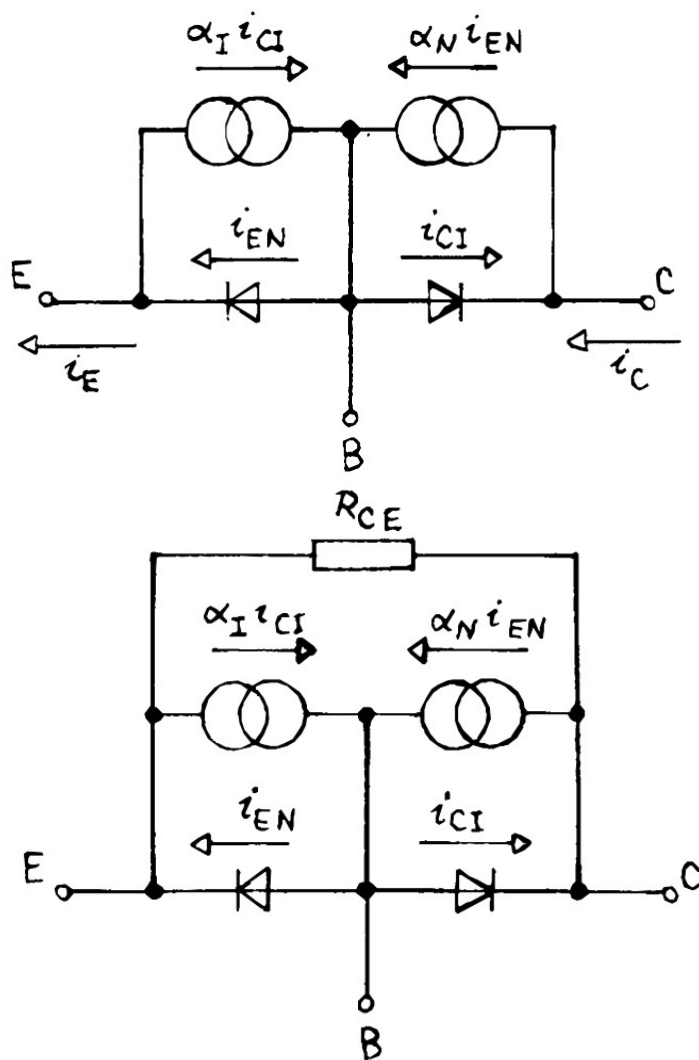

$$\beta_{ef} = \beta \left(1 + \frac{u_{CE}}{U_E} \right)$$

Model bipolárního tranzistoru

Ebersů-Mollův model

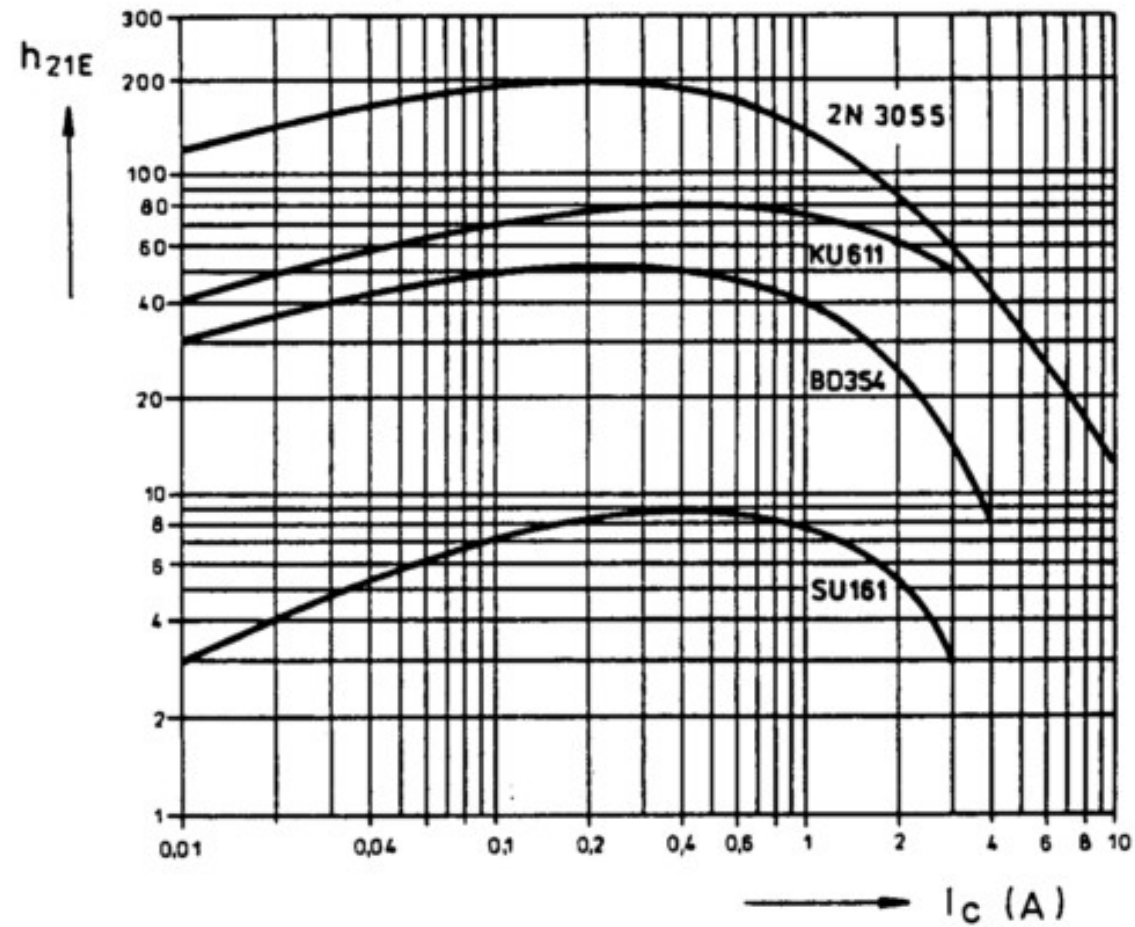

α_N - zesilovací činitel v normální režimu (také β_N)

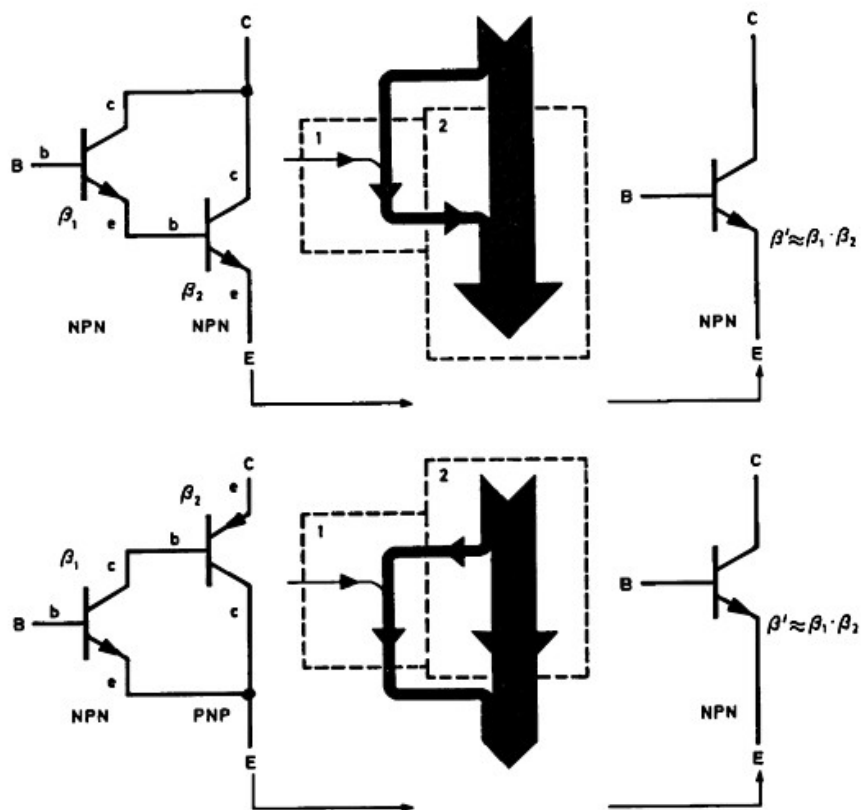
α_I - zesilovací činitel v inverzním režimu (také β_I)

R_{CE} – modelování Earlyho jevu

Průběh zesilovacího činitele β

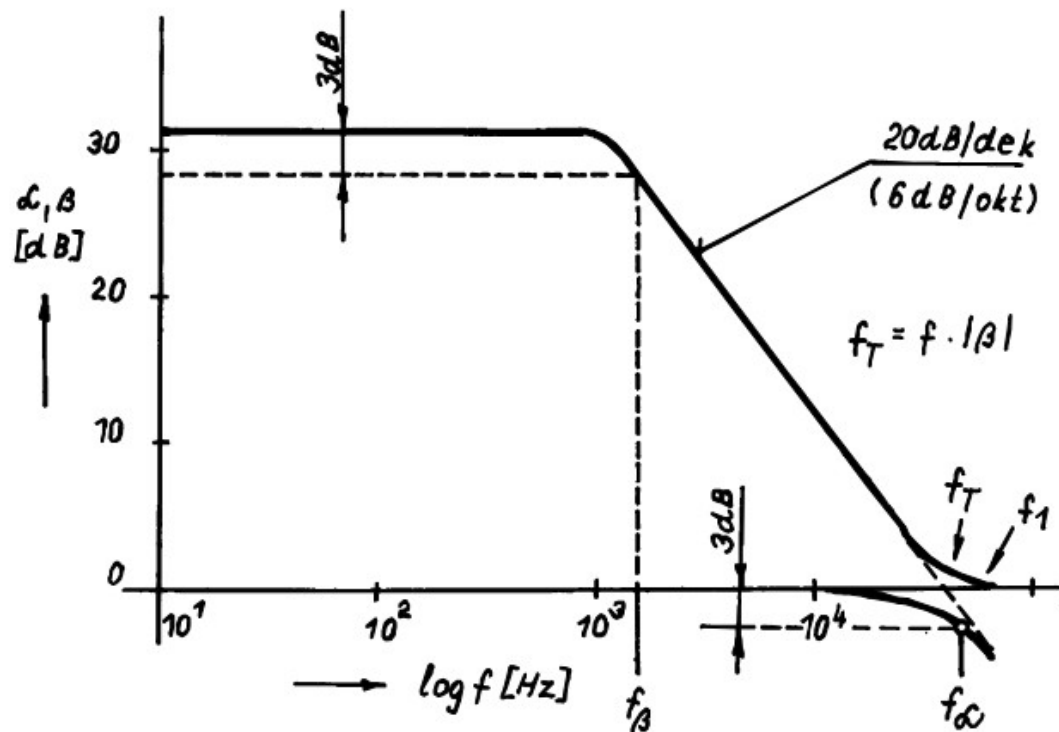

Zvětšení zesilovacího činitele β – Darlingtonovo zapojení

- zvětšení proudového zesilovacího činitele
- s rostoucím proudem I_C zesil. činitel rychle klesá
- větší hodnota saturačního napětí U_{CEsat}
- větší doba vypnutí t_{off}

Mezní kmitočet bipolárního tranzistoru

f_T – tranzitní kmitočet, ideální případ, kdy $\beta = 1$

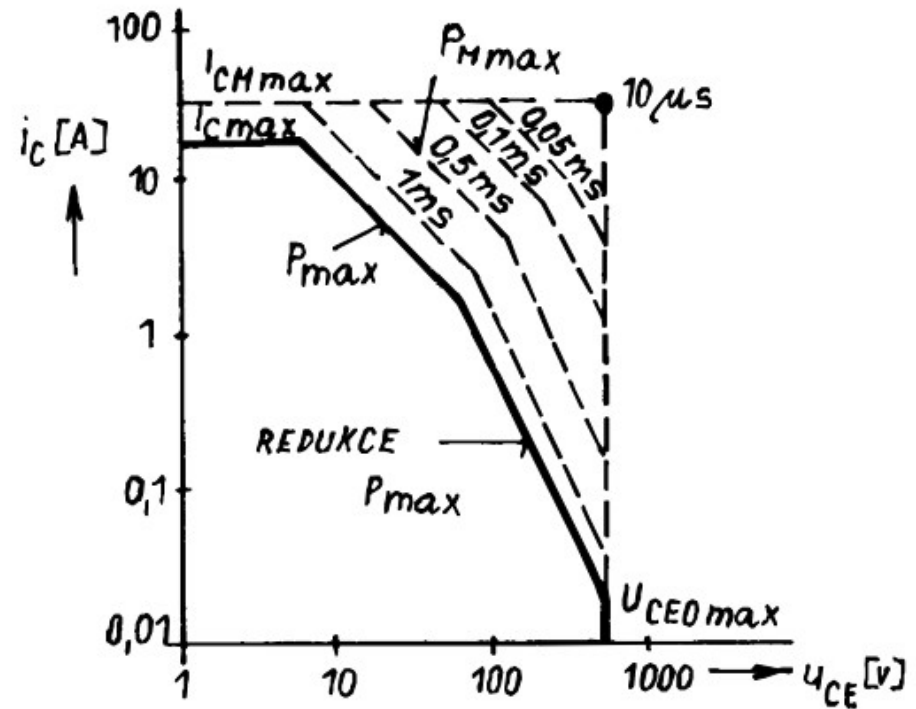
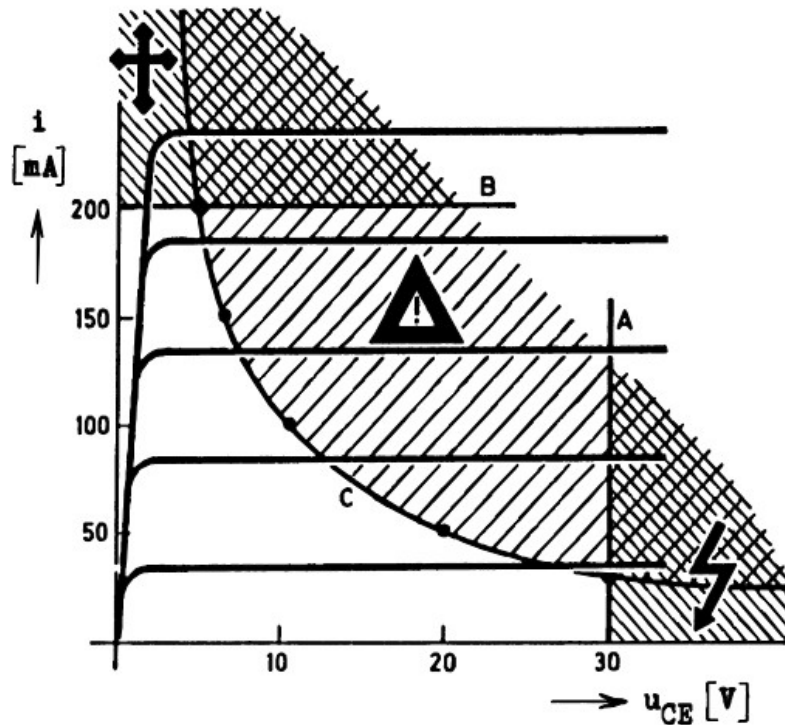
f_1 – kmitočet, kde skutečně platí $\beta = 1$

Mezní parametry tranzistoru

Mezní hodnoty jsou uvedeny v katalogovém listu výrobce

- maximální kolektorový proud – I_{Cmax}
určen konstrukcí tranzistoru, plochou přechodu a odvodem tepla z tranzistoru
- maximální kolektorové napětí – U_{CEmax}
omezeno dovoleným napětím přechodu B-C
- maximální ztrátový výkon P_{Dmax}
omezuje trvalou pracovní oblast v kolektorových charakteristikách hyperbolou, podmíněno chlazením tranzistoru
- maximální proud báze – I_{Bmax}
dán tavným proudem přívodu báze (cca $1/10 I_{Cmax}$)
- maximální závěrné napětí emitorového přechodu – U_{BEmax}
typické hodnota kolem 5 V

Mezní parametry tranzistoru

SOA

Literatura – hlavní zdroj informací pro bipolární tranzistory:

Musil, V. a kol.: *Elektronické součástky*. 2. vyd. Brno: VUT, 1996.

ISBN 80-214-0821-9.(Skriptum)